

також підготовка населення до імовірного об'єднання обох Україн.

Починаючи з осені 1918 року тональність статей різко змінюється. Все частіше на шпальтах газети окрім опису культурно-національного розвитку та про австрійської позиції, починають ставити питання національно-державницького напрямку. Висвітлюють масові віча по всій Буковині, де пропагувалися ідеї державного відновлення. “Тепер, коли хитаються престолы, порушуються основи могутніх держав, ніхто й не думає за наш рідний край. Ми Українці стоїмо твердо за злуку Східної Галичини й Північної Буковини по Серет в одно державне українське тіло” [30].

З початком періоду самовизначення українці Австро-Угорської імперії, газета “Буковина” стала головним рупором для донесення інформації українцям краю і вклад газети в цій ситуації не переоцінити. Саме “Буковина” опублікувала відозву “До українського народу Буковини” закликалося до самоорганізації населення та відстоювання національних інтересів на місцях “Своїх сіл і міст та столиці Чернівців ми не дамо нікому відібрати. Ми вистоїмо їх для себе. Чужого не бажаємо й свого не дамо” [31].

В останніх числах газети подавалась інформація про діяльність уряду ЗУНР та відновлення українського національного життя. Але з приходом на Буковину румунських військ газета стала загрозою для окупаційної влади і тому стала заборонею.

Таким чином, газета “Буковина” відіграла важливу роль у збереженні національно свідомого населення краю. Спочатку це виявлялося у підтримці віри у перемозі блоку Центральноєвропейських держав, як можливість національного розвитку української частини Австрії. В подальшому такий порив спрямовувався уже на пропагування національних ідей та побудову національної держави, виключно з українцями Галичини та Наддніпрянщини.

Джерела та література:

1. Квітковський Д., Бринзан Т., Жуковський А. Буковина: її минуле і сучасне. - Париж-Філадельфія-Детройт: Зелена Буковина, 1956. - 961 с.; 2. Романюк М. “Українська преса Північної Буковини (1870-1918). - Львів, 1998. - 197 с.; 3. Попович О. Відродження Буковини. - Львів: Червона калина, 1933. - 128 с.; 4. Як москалі втікали з Чернівців // Буковина. - 1915. - 20 лютого. - С. 3; 5. Відзначення Українських Січових Стрільців // Буковина. - 1916. - 7 січня. - С. 6; 6. Геройські подвиги наших гуцулів // Буковина. - 1915. - 11 червня. - С. 2; 7. Українські провідники Кость Левицький та Николай Василько у початку команданта армії і в наслідника престолу // Буковина. - 1915. - 16 квітня. - С. 1; 8. Важна нарада // Буковина. - 1916. - 3 червня. - С.1; 9. Нарада українських послів у Відні з бароном Ділером // Буковина. - 1916. - 28 вересня. - С.3; 10. Загальна Українська Рада // Буковина. - 1915. - 14 травня. - С. 1; 11. Обхід імені посла Николая Василька у Відні // Буковина. - 1916. - 1 січня. - С.1; 12. Адін язык, адін народ // Буковина. - 1915. - 28 лютого. - С. 2; 13. З Буковини // Буковина. - 1915. - 16 квітня. - С. 3; 14. Хто наклик на нас москалів // Буковина. - 1915. - 23 липня. - С.1-2; 15. Москалі проти православних українців // Буковина. - 1915. - 3 вересня. - С.3; 16. В Чернівцях // Буковина. - 1915. - 30 квітня. - С.3; 17. Під час третьої російської окупації // Буковина. - 1917. - 10 жовтня. - С.6; 18. Життя під панованем москаля // Буковина. - 1915. - 20 березня. - С. 3; 19. Патріотичне свято українських збігів // Буковина. - 1915. - 2 липня. - С. 3; 20. З “Українська культурна рада” у Відні // Буковина. - 1915. - 13 березня. - С. 4; 21. Товариство “Українська школа” // Буковина. - 1915.

- 4 грудня. - С.4; 22. Левицький М. Концерт на дохід “Українським січовим стрільцям” та Гуцулам-добровільцям // Буковина. - 1916. - 19 лютого. - С.3; 23. Українська життя в Чернівцях // Буковина. - 1918. - 23 серпня. - С.2; 24. Національні змагання російських Українців // Буковина. - 1917. - 1 травня. - С.3; 25. Вісті з російської України // Буковина. - 1917. - 15 травня. - С.3. - 1 червня. - С.2. - 9 вересня. - С.1-2; 26. Мірові переговори // Буковина. - 1918. - 14 січня. - С.3; 27. Мир з Україною // Буковина. - 1918. - 23 лютого. - С.1; 28. Цісар про мир з Україною // Буковина. - 1918. - 23 лютого. - С.1; 29. З діяльності наших послів у парламенті // Буковина. - 1917. - 15 червня. - С.2; 30. Буковина. - 1918. - 11 жовтня. - С.1; До українського народу Буковини // Буковина. - 1918. - 1 листопада. - С.1.

Dobrzanskiy S.

The newspaper “Bukovyna” was the important factor of supporting fighting spirit and patriotic feelings of Ukrainians.

Returning to publication the first newspaper in Ukrainian on our areas was symbolic sight of indocility of Ukrainians in Bukovyna. M. Vasyl'ko was initiator and retaliator of idea to publish newspaper. Thanks to this newspaper it was possible to form ukrainianfeels center in Austrian army and it helps to inhabitants of front-line areas to overcome together all hard times of war.

Key word: The newspaper “Bukovyna”, M. Vasyl'ko, overcome together all hard times of war.

УДК: 94 (477.85) “1918/1940”

© Олександр Руснак (Чернівці)

ПРОМИСЛОВІСТЬ ЧЕРНІВЦІВ У 1918-1940 рр.

В статті автор характеризує розвиток промисловості м. Чернівці в період входження Північної Буковини до складу королівської Румунії. Досліджує стан існуючих в місті галузей індустрії в умовах піднесення економіки та „великої депресії” міжвоєнного періоду. Висвітлює проблеми, пов'язані із започаткуванням нових підприємств та галузей виробництва.

Ключові слова: промисловість, галузь, фабрика, виробництво, робітник, економічна криза.

Новим етапом в розвитку індустрії Чернівців став міжвоєнний період, на який припали, поперше, важкі відбудовчі процеси, що більшою чи меншою мірою спостерігалися у всіх існуючих до 1914 р. галузях промисловості та, по-друге, модернізація старих і поява нових галузей виробництва. Наявність природних ресурсів, робочої сили та зменшення конкуренції промислово розвинутих регіонів Австро-Угорщини після 1918 р. дало хороші перспективи розвитку індустрії міста.

Попри важливість теми, на даний час досліджено лише окремі її аспекти виключно в контексті історії розвитку цілого регіону. Так, даної проблематики торкнулися автори колективних праць “Буковина: її минуле і сучасне” [1], “Нариси з історії Північної Буковини” [2] та “Буковина: історичний нарис” [3]. Питання промислового розвитку Чернівців у 1918-1940 рр. побіжно згадується і в роботах радянських істориків Городецького Е. [4], Сидора Б. та Ігнатенка М. [5], а також румунського дослідника Рашкану А. [6] Тому, автор ставить за мету, шляхом аналізу існуючих праць, офіційних джерел та архівних матеріалів дослідити розвиток промисловості Чернівців під час румунського правління.

В досліджуваній період у промисловості міста використовувались парові, водяні, вітряні, бензинові та електричні двигуни. Найбільш активно розвивалися лісова, харчова, текстильна та хімічна галузі. Переважна більшість підприємств – фабрики. Як визначали румунські закони, до них належали ті, на

яких працювало 20 і більше робітників та використовувалася машинна праця потужністю від 5 к. с. [7].

На початку румунського правління, найбільш розвинутою галуззю промисловості краю і міста була лісова. Зважаючи на незавершеність реконструкції після бойових дій 1914-1918 рр. вона тоді працювала на 50% своїх можливостей [8]. Але поступово, до 1929 р. лісопилна і деревообробна галузі покращували своє становище. Через світову економічну кризу, попит на пиломатеріали і різну продукцію з дерева різко впав, тому 1930 р. кількість діючих лісопилок скоротилася. Крім того, вони працювали неповний робочий день [9]. В другій половині 1933 р. ситуація в лісопилній та деревообробній промисловості покращилася [10]. Кількість працюючих пилорам почала виходити на докризовий рівень [11], а 1935 р. вже всі підприємства галузі працювали в повному обсязі [12].

Однією з найдавніших деревообробних фабрик, що діяла в Чернівцях і у 1918-1940 рр. було товариство “Гьотц” (колишнє “Гьотц і Ко”), яке працювало з XIX ст. Тоді братами Паулем і Каролем Гьотц були засновані підприємства з обробки дерева у Чернівцях та Ватра-Дорній. Чернівецька фабрика мала зручне місце розташування на березі Пруту (сировина поступала з долини Черемошу через Прут). Їхня продукція (переважно будівельна деревина і ящики) мала добрі відгуки не лише в краї, а й за кордоном [13]. На початку 1920-х рр. фірма значно розширилася: чернівецька фабрика включала вже 8 пилорам, де працювало 500 осіб, відкрито також деревообробну фабрику з 14 пилорамами в Галаці. У 1924 р. Анонімне товариство з експлуатації лісів і парових лісопилен “Гьотц” об’єдналося з товариством “Фореста Ромине”. А в червні 1924 р. [14] вони увійшли до промислової групи “Розенберг” [15].

У Чернівцях також перебував центральний офіс деревообробної фабрики „Молідул” – товариства з обмеженою відповідальністю, заснованого О. Крейндлером, М. Крейндлером та Крайовим Банком у 1920 р. Пилорами “Молідула” знаходилися у Кимполунзькому повіті і мали 500 робітників [16].

Також потрібно відзначити, що на початку 1920-х рр. обробкою деревини займалося акціонерне товариство “Буковина”, яке мало лісопилки Кимполунзькому і Радівецькому повітах, а адміністрація його знаходилася у Чернівцях. Воно було одним з найбільших промислових підприємств у країні. Акціонерне товариство ще на початку XX ст. заснував М. Анхаух [17], але прибутки отримував і Релігійний Фонд, оскільки “Буковина” орендувала його лісові угіддя [18].

В Чернівцях розташовувалася і найбільша меблева фабрика краю “Мураха”, утворена 1919 р. М. Шіндлером і Т. Прокоповичем як товариство з обмеженою відповідальністю. Протягом 1920 р. воно купило підприємство, яке існувало ще перед війною і на базі цього розвивалося далі. Спочатку на його обладнанні (ряді станків для обробки дерева) з потужністю 33,5 к. с. працювало 60 осіб [19]. А на 1928 р. налічувалося вже 115 к. с. і 100 працівників. Тут виготовляли паркет, меблі різного гатунку, вікна, двері та різноманітні столярні вироби. Загальна вартість продукції, яка цінувалася за хорошу якість

і невисоку ціну, 1921 р. склала 2 млн. лей. “Мураха” працювала як на внутрішній, так і на зовнішній ринки, експортуючи вироби з дерева у Німеччину, Італію та Бельгію [20].

До підприємств, що переробляли деревину у Чернівцях, належала й утворена 1892 р. майстерня “Фердинанд Мотилевські”. Тут використовувався двигун на 2 к. с. Працювало всього 9 робітників, які виготовляли брички й вози на 0,5 млн. лей на рік. Мала в своєму складі залізо обробний цех [21].

У 1921 р. на Буковині була фабрика, що виробляла шпалери та паперові пакети – „Тапа” у Чернівцях. Вона мала обладнання на 5 к. с. та 17 працівників, які виробляли продукції на 0,7 млн. лей на рік [22]. У 1920 р. в Чернівцях створено паперову фабрику “Бідерман і Кіндлер”, що станом на 1925 р. мала електричне устаткування на 16 к. с. та понад 50 робітників [23].

Давні традиції роботи в галузі, започатковані ще 1789 р. Н. і М. Заячковскими і М. Скірлом у Чернівцях, в румунський час продовжувала “Перша буковинська фабрика з виробництва бочок”, 50 робітників якої випускали продукцію як для потреб населення Румунії, так і на експорт [24].

У 1926 р. в Чернівцях була відкрита фабрика з виготовлення дерев’яних цвяхів “Астра”, яка мала паровий двигун на 10 к. с. та 10 робітників. Вже наступного року після відкриття її прибуток становив 1,5 млн. лей [25].

Добре розвинутою в Чернівцях на початку румунського правління була й харчова промисловість, яка складалася переважно із підприємств борошномельної, цукрової, алкогольної, молоко та м’ясо переробної галузей [26]. Тут харчова промисловість була розвинута найкраще на Буковині. Вона була представлена п’ятьма постійно-діючими млинами (один з найбільших – “Млин Едуарда Прохаски і синів”), вісьмома пекарнями, бісквітною фабрикою, двома спиртовими фабриками, однією з виробництва лікеру, двома броварнями (“Береса”, “Віжнітцер і Голдштейн”), чотирма фабриками з виробництва оцту, фабрикою ванільного цукру, сімома кондитерськими, фабрикою порошкового молока, загальною молокопереробною, кавового сурогату, ячної крупи, двома з виробництва рибних консервів, п’ятьма фабриками м’ясо-ковбасних виробів (найвідоміша з них – С. Подсудека) та фабрикою з виробництва штучного льоду [27].

До найбільших підприємств харчової галузі, що залишилися у Чернівцях після Першої світової війни належала “Перша буковинська броварня і спиртівня”, заснована як акціонерне товариство 1859 р., Х. Вагнером, М. Цукером та І. Рубінштейном [28]. Хоч бойові дії 1914-1918 рр. і паралізували на тривалий час випуск продукції, проте роботи підприємства вдалося відновити. А оскільки броварня мала власний водопровід і обладнання, 1920 р. з метою раціонального використання підприємств до неї приєднали фабрику з рафінування спирту, яка мала найновіше обладнання для дистиляції [29].

В румунський період, завдяки фірмі Я. і Й. Віжнітцерів, відновила свою діяльність громадська броварня “Гьобля”, заснована ще 1860 р. у Чернівцях. У 1912 р. її модернізували, але в роки війни вона сильно постраждала. Віжнітцери, спільно з фірмою братів Голдштейн взяли в оренду старе під-

приємство, і провели його технічне переоснащення найновішими зразками обладнання [30], яке давало 35 тис. гектолітрів пива на рік. Продукція броварні добре цінувалася, адже її купували у всіх регіонах Румунії [31].

У 1918-1940 рр. продовжувало працювати анонімне товариство “Паровий млин” (раніше “Паровий млин А. Шлосмана”). Одне з найстаріших в місті, утворене 1866 р. Після пожежі 1888 р. заново відбудоване і перетворене на акціонерне товариство [32]. У 1908 р. Х. Тріхтер, купивши більшість акцій став власником товариства, а 1910 р. млин знову згорів. Реконструкція тривала близько року, тоді його обладнали найновішим устаткуванням, потужність якого становила 500 к. с. В такому стані він продовжував функціонувати і в румунський час [33].

Найбільшою в досліджуваній період не лише в місті, а й в усій Румунії стала цукрова фабрика “Жучка”, яка була утворена 1901 р. як анонімне товариство [34]. Після відступу російської армії австрійці перетворили фабрику на військовий склад, який вибухнув 1919 р. Але завдяки банку “Марморш, Бланк і Ко” 1920 р. вона була реконструйована і вже 1921 р. почала працювати [35].

Добру славу в румунський період серед підприємств харчової галузі мала м'ясо-ковбасна фабрика С. Подсудека, заснована 1914 р. у Чернівцях. В 1920-х рр. на ній працювало 50 робітників. Її виробу були поза конкуренцією і продавалися у власних спеціалізованих магазинах в багатьох містах країни. Якість м'ясних виробів фабрики С. Подсудека була оцінена навіть монархами Румунії, адже тривалий період буковинські ковбаси замовляв королівський двір у Бухаресті [36]. В 1930-х рр. на Жучці працювала велика олійня, що виробляла олію і макуху (одна з найбільших у краї) [37].

Наявність якісної глини практично по всій Буковині, особливо навколо Чернівців, давала можливість розширювати старі і зводити нові цегельні фабрики [39]. Відновлювальні та модернізаційні роботи практично всюди завершилися до 1921 р. Але через відсутність попиту на продукцію під час війни і в перші повоєнні роки галузь була в занепаді. Хоч на цегельнях були печі для випалювання двох типів: в полі і на фабриках, проте до 1921 р. працювали переважно польові, випалюючи цеглу за допомогою дров, тим самим не порушуючи проти-пожежні вимоги. Продукція, окрім місцевих повітів, збувалася ще в Бессарабію і на північ Молдови [40].

Так, в 1920-1930-х рр. у Чернівцях продовжували діяти на той час найбільш відомі підприємства галузі, які збереглися ще з австрійських часів. Серед них, фабрика з виробництва цегли “Батьківщина”, що працювала у Чернівцях з 1896 р. Вона була державною власністю, але здавалася в оренду будівельному товариству “Бджола”. Потужність устаткування становила 275 к. с. при 185 робітниках, а продуктивність перед війною складала 400 тис. цеглин [41]. До 1921 р. включно вона тимчасово не діяла через відновлювальні роботи. Після цього могла виробляти 4 млн. цеглин і 1 млн. одиниць черепиці.

Наступною за значенням була цегельна фабрика “Уніон (Тріхтер)”, заснована в Чернівцях у 1897 р.,

яка на початку 1920-х рр. використовувала механічне устаткування на 60 к. с. і ручну працю 69 робітників. До 1921 р. перебувала на реконструкції і розширенні, після якої отримала нове обладнання, потужністю 250 к. с. [42] Якщо до того могла виробляти 300 тис. цеглин, то після планувалося випускати 3 млн. цеглин, 1 млн. штук черепиці та 200 комплектів кахельних печей. Ще одна фабрика “Тріхтер” була розрахована на 4 млн. цеглин. Цегельна фабрика “Малбанія” в Чернівцях мала 42 робітники. До 1922 р. виробляла 500 тис. цеглин щорічно, а могла випускати 4 млн. [43].

Цегельня “Еліас Бреттшнайдер” на Клокучці у Чернівцях діяла з 1890 р. Тут працювало 23 робітника, що давали 300 тис. цеглин з можливих 3 млн. Чернівецька фабрика “Буковина” започаткувала свою діяльність 1899 р., але після Першої світової війни кілька років взагалі не працювала. Могла виробляти до 3 млн. цеглин. Також на Клокучці тимчасово зупинилося підприємство “Трейсхабер”, потужністю 2 млн. цеглин [44].

Чернівецька цегельна фабрика “Знаряддя” була утворена 1919 р. 20 робітників, що працювали на ній виробляли в перші роки 300 тис. цеглин при максимумі 500 тис. “Біла” (теж у Чернівцях), мала 19 робітників і такі ж самі показники по продукції як і “Знаряддя”. Фабрика “Фельдман” на Клокучці залучала до роботи 21 працівника. Випалювала до 500 тис. цеглин щорічно з 1 млн. можливих [45].

Металообробна промисловість у Чернівцях 1921 р. була представлена тільки ремонтом і виробництвом сільськогосподарських машин та реманенту. Всього тоді працювало 12 майстерень і фабрик, що мали в своєму розпорядженні обладнання потужністю 326 к. с. та 441 робітника. Їхні прибутки склали майже 18 млн. лей. Галузь відчувала гостру нестачу пального і проблеми з транспортом, через що була завантажена роботою лише на 40% [46].

Частина підприємств металообробної галузі краю були утворені вже після Першої світової війни. Серед них, кілька державних – “Рустіка” (1919 р.) і “Майстерня з ремонту автомобілів” (1920 р.); а також приватні – “Вулкан” (1918 р.), “Кароль Бергелсон і Курц” (1919 р.) та “Праця” (1920 р.) [47].

В середині 1930-х рр. і далі центром металообробної галузі краю залишалися Чернівці. Тут зосереджувалося дві фабрики різноманітного обладнання, дві ливарні майстерні, фабрика дроту, ланцюгів та болтів (“Товариство Дротяна Промисловість”), фабрика з виробництва дротяних сіток, фабрика віконниць, фабрика емальованих виробів, фабрика з виробництва різних виробів з бляхи “Тео”, фабрика ножиць, фабрика підков, фабрика залізних гудзиків, дві фабрики складних ножів, фабрика канцелярського приладдя, дві фабрики різних металевих виробів, майстерня з ремонту електроприладів та дві великі ремонтні майстерні [48].

Новою галуззю промисловості в місті у міжвоєнний період стала хімічна. Протягом всього періоду входження краю до складу Румунії хімічна промисловість розвивалася досить добре. Це відбувалося, в першу чергу, завдяки тому, що з кожним роком попит в середині країни збільшувався, а імпорту іноземної продукції скорочувався. Адже місцева продукція була хорошою якості [49]. В середині 1930-х рр. децю знизили активність ті фабрики, які

використовували закордонну сировину (через неможливість її ввезення) [50]. Але нові підприємства продовжували створюватися. Так, у 1934 р. в Чернівцях відкрилася велика гумово-взуттєва фабрика [51].

Наприкінці 1930-х рр. на теренах міста Чернівці в хімічній галузі діяло 5 фабрик з виробництва мила, свічок і соди, фабрика крохмалю і декстрину, фабрика вуглекислого газу, фабрика молочної кислоти, фабрика кисню, фабрика хлороформу і ефіру, фабрика ефірних олій, 7 фабрик з виробництва різних хімічних речовин, резиново-взуттєва (“Кауром”) і 2 фабрики гребінців та гудзиків [52].

Найбільший обсяг виробництва в хімічній промисловості у 1921 р. був зафіксований на фабриці в Рогізні, заснованій 1920 р. 87 робітників підприємства виробляли міндобрива, клей, сировину для виготовлення мила. Загальна вартість продукції доходила до 15 млн. лей на рік при завантаженні роботою на 50% [53].

Значно менші обсяги виробництва спостерігалися у Товариства з обмеженою відповідальністю “Метабуф”, яке виробляло гудзики та гребінці; Анонімного товариства для хімічної промисловості у Чернівцях (фармацевтична продукція, крем і чорнила) та Фабрики з виробництва мила “Санітас” [54]. Всі вони були утворені і почали працювати протягом 1920-1922 рр., маючи в своєму складі по 20-40 робітників [55].

У листопаді 1921 р. з ініціативи Я. Флондора, і Фінка, Е. Грігоровіца та Є. Гурмузакі у Чернівцях було утворене “Анонімне товариство хімічної промисловості”, яке займалося виробництвом хімічної і фармацевтичної продукції [56].

Шкіряна промисловість краю до Першої світової війни була погано розвинутою. Сировина вивозилася для обробки в різні місця. В міжвоєнний період ситуація покращилася, оскільки значна частина шкур з 1920 р. почала перероблятися на взуттєвій фабриці “Салват” у Чернівцях. Вона була не лише єдиним підприємством в краї, що виробляло з шкур готову продукцію, а й одним із найважливіших в Румунії. Мала хороше обладнання на 42 к. с. та 86 робітників, проте в перші роки своєї діяльності у зв’язку із неповним завантаженням виробляла взуття лише на 3 млн. лей замість 20 [57].

Текстильна промисловість в повітах Буковини на початку 1920-х рр. була представлена лише кількома невеликими майстернями у Чернівцях. Хоча в краї і було розвинуте вирощування коноплі та розведення овець, що давало велику кількість потрібної сировини. Проте через конкуренцію Богемії та Моравії в австрійський період текстильна галузь майже не розвивалася. 1921 р. існувало 5 підприємств зі 135 робітниками і устаткуванням на 30 к. с. Їх продукція сягала 7 млн. лей. при максимумі в 11 млн. лей [58].

Добра сировинна база та позитивна ринкова кон’юнктура сприяла посиленню текстильного виробництва в середині 1920-х рр. Проте ці показники з 1928 р. почали погіршуватися, а вже 1930 р. всі підприємства мали скорочувати своє виробництво, у зв’язку із падінням цін на 20-30% та помітним скороченням споживання [59]. Великий попит у всій Румунії на вироби текстильників краю з 1933 р. дозволив стабілізувати ситуацію в галузі та роз-

почати її санацію [60]. У 1935 р. працювали вже всі фабрики краю [61].

З 1936 р., завдяки митній протекції (майже повністю припиненому імпорту) текстильна промисловість краю отримала новий поштовх для розвитку. Кількість великих фабрик у Чернівцях сягнула 6. Також на повну потужність у Чернівцях працювало 22 менші панчішно-трикотажні фабрики. Місто стало центром текстильного виробництва не лише краю, а й усієї Румунії. Попит на текстиль по всій країні постійно ріс, так як число аграрного населення зменшувалося, а кількість робітників і міського населення навпаки росло, що вимагало більшої кількості готового одягу. Для підвищення ефективності роботи фабрик кілька з них було перевезено у Бухарест (поближче до великих ринків збуту) [62].

Наприкінці 1930-х рр. текстильна промисловість Чернівців налічувала десять ткацьких фабрик (серед яких найвідомішими були “Інтекс”, “Румунське сукно”, “Геркулес”, “Трінако”), двадцять п’ять – панчішно-трикотажних, фабрика з виробництва плюшу, чотири фабрики хусток, дві фабрики ниток, три – шнурівок та мережив (братів Раухвергер), три – капелюхів (найбільша “Цукер і Ко”), фабрика беретів, фабрика вати, а також фабрика пуху [63].

До найзначніших підприємств текстильної промисловості краю, заснованих в міжвоєнний період належали ткацька фабрика Н. Цукера, на якій з льону і вовни виробляли широкі пояси, спідниці та рушники [64]; фабрика тканих і в’язаних товарів “Текста” (товариство з обмеженою відповідальністю, засноване 1921 р. Б. Рознером, К. Раабом та Й. Доллінгером) [65], яка виготовляла шкарпетки, краватки, блузки, спортивні костюми, шовкови трико, светри та дитячий одяг; майстерня ткацької школи, що спеціалізувалася на виробництві полотна, рушників, марлі для лікарень, поясів, спідниць і килимів; фабрика натільної білизни “Ідеал” (товариство з обмеженою відповідальністю) і “Перша буковинська фабрика білизни”, що шили переважно сорочки [66]. У вересні 1922 р. [67] (за іншими даними 1920 р. [68]) також введено в експлуатацію трикотажну фабрику “Агатштейн Герман”, яка вже в середині 1920-х рр. давала прибуток 5 млн. лей на рік [69]. Понад 3 млн. лей приносила фабрика шнурівок та мережив “С. та І. Раухвергер”, заснована 1923 р. [70].

Досить серйозно розвивалася в місті й електроенергетика, задовольняючи всі місцеві потреби в електроенергії. Серйозні збитки, нанесені під час Першої світової війни, були усунуті переважно до 1922 р. Така затримка зумовлена тим, що все обладнання завозилося із-за кордону і мало дуже високу вартість. До того ж державної підтримки власники електростанцій не отримали [71]. Електростанція в Чернівцях давала 785 кВт постійного струму з напругою 270 і 500 В і 1200 кВт з напругою 5100 В [72].

Друкарство регіону теж концентрувалося переважно у Чернівцях, де в перші роки румунського правління було 17 підприємств. З них п’ять відкрито після Першої світової війни: інститут графічного мистецтва і видавництво „Голос Буковини” (1919 р.) та друкарні – товариство з обмеженою відповідальністю “Орієнт” (1920 р.), акціонерне товариство

во “Відродження” (1921 р.), “Герер” (1921 р.) і “Лернер Аріє” (1921 р.) [73]. Є певні сумніви щодо товариства з обмеженою відповідальністю “Емінеску”, оскільки за архівними документами його створення датується 1908 р. [74], а румунський дослідник А. Рашкану наводить 1921 р. [75]. На нашу думку, більш імовірною все ж є перша дата.

До кінця 1930-х рр. із 17 залишилося 7 підприємств [76]. Постійні труднощі місцеве друкарство відчувало через нестачу в краї ливарних майстерень для виготовлення літер і устаткування для цинкографії (друкування ілюстрацій з допомогою відбиття фотознімків на цинкових кліше).

Окремо варто розглянути промисловість будівельних матеріалів, яка мала дещо відмінні тенденції розвитку ніж інші галузі. На початку 1920-х рр. попит на пісок, вапняк, глину, пісковик був низький, тому що населення краю через важкий економічний стан практично не займалося будівництвом. Попит на дану продукцію почав зростати із середини 1920-х рр., а найвищі темпи показували в останні роки світової економічної кризи, оскільки населення краю, накопивши за декілька років певні грошові запаси і боячись інфляції та не довіряючи банківським установам розпочало масове будівництво. Частото-густо без нагальної необхідності. А в другій половині 1930-х рр., коли пропозиція на ринку нерухомості перевищила попит, будівельний “бум” поступово згас. Промисловість будівельних матеріалів Чернівців включала кар’єри з видобутку піску та глини для виробництва цегли й черепиці [77]. У Чернівцях також працювали по 2 фабрики дзеркал, скла і пляшок та по 2 з виробництва бруківки [78].

Отже, міжвоєнний період став новим етапом розвитку промисловості Чернівців і всієї Буковини. Адже завдяки сприятливим умовам (відсутності потужної конкуренції, наявності сировини та ринків збуту готової продукції) регіон отримав чималі перспективи розширення виробництва, а Чернівці змогли утвердитися як індустріальний центр. Проте через нестачу капіталовкладень та негативний вплив світової економічної кризи повною мірою його потенціал не був розкритий. Головним досягненням промисловості Чернівців у 1918-1940 рр. стало розширення існуючих галузей (лісової, металообробної) та створення нових (текстильної, хімічної).

Джерела та література:

1. Квітковський Д., Бриндзан Т., Жуковський А. Буковина: її минуле і сучасне. – Париж-Філадельфія-Дітройт: Зелена Буковина, 1956. – 965 с.; 2. Нариси з історії Північної Буковини / В. М. Ботушанський, А. М. Глуговський, І. А. Грищенко. – К.: Наукова думка, 1980. – 339 с.; 3. Буковина: історичний нарис. – Чернівці: Зелена Буковина, 1998. – 416 с.; 4. Городецький Е. П. Зубожіння трудящих Північної Буковини в період світової загальноекономічної кризи (1929-1933 рр.) // Минуле і сучасне Північної Буковини. – К.: Наукова думка, 1973. – Вип. 2. – С. 74-81; 5. Сидор Б., Ігнатенко М. Економічна криза в Північній Буковині 1929-1933 рр. // Історія народного господарства та економічної думки УРСР. – Вип. 7. – К., 1972. – С. 41-45; 6. Râșcanu A. Bucovina din punct de vedere industrial. – Cernăuți: Institutul de arte grafice și editura „Glasul Bucovinei”, 1922. – 139 p.; 7. Ibidem. – P. 112; 8. Ibidem. – P. 25; 9. Raport despre mersul Comerțului și Industriei în circumscripția Camerei de Comerț și de Industrie Cernăuți pe anul 1931. – Cernăuți: Glasul Bucovinei, 1932. – P. 18; 10. Raport despre mersul Comerțului și Industriei în circumscripția Camerei de Comerț și de Industrie Cernăuți pe anul 1933. – Cernăuți: Tipografia Mitropolitului Silvestru, 1934. – P. 20; 11.

Ibidem. – P. P. 21; 12. Raport despre mersul Comerțului și Industriei în circumscripția Camerei de Comerț și de Industrie Cernăuți pe anul 1935. – Cernăuți: Institutul de Arte grafice; 13. Gronich I. Un album al Cernăuțului. – Cernăuți: Luceafărul, 1928. – P. 20; 14. Ibidem. – P. 21; 15. Ibidem. – P. 22; 16. Ibidem. – P. 23; 17. Ibidem. – P. 8; 18. Ibidem. – P. P. 9; 19. Râșcanu A. Bucovina din punct de vedere industrial. – P. 26; 20. Gronich I. Un album al Cernăuțului. – P. 15; 21. Râșcanu A. Bucovina din punct de vedere industrial. – P. 28; 22. Ibidem. – P. 29; 23. Державний архів Чернівецької області (далі – ДАЧО). – Ф. 311. – Оп. 1. – Спр. 17. – Арк. 4; 24. Gronich I. Un album al Cernăuțului. – P. 42; 25. ДАЧО. – Ф. 311. – Оп. 1. – Спр. 29. – Арк. 9, 18; 26. Квітковський Д., Бриндзан Т., Жуковський А. Буковина: її минуле і 27; 27. Enciclopedia României: Țara românească. – Vol. 2. – P. 595; 28. Gronich I. Un album al Cernăuțului. – P. 3; 29. Ibidem. – P. 4; 30. Ibidem. – P. 11; 31. Ibidem. – P. 12-13; 32. Ibidem. – P. P. 35; 33. Ibidem. – P. 37; 34. Ibidem. – P. 38; 35. Ibidem. – P. 41; 36. Ibidem. – P. 42; 37. Raport despre mersul Comerțului și Industriei în circumscripția Camerei de Comerț și de Industrie Cernăuți pe anul 1936. – Cernăuți: Tipografia Universității Cernăuți, 1937. – P. 25; 38. Raport despre mersul Comerțului și Industriei în circumscripția Camerei de Comerț și de Industrie Cernăuți pe anul 1933. – P. 24; 39. Râșcanu A. Bucovina din punct de vedere industrial. – P. 66; 40. Ibidem. – P. 67; 41. Ibidem. – P. 67; 42. Gronich I. Un album al Cernăuțului. – P. 34; 43. Râșcanu A. Bucovina din punct de vedere industrial. – P. 68; 44. Ibidem. – P. 69; 45. Ibidem. – P. 70; 46. Ibidem. – P. 77; 47. Ibidem. – P. 83; 48. Enciclopedia României: Țara românească. – Vol. 2. – P. 595; 49. Raport despre mersul Comerțului și Industriei în circumscripția Camerei de Comerț și de Industrie Cernăuți pe anul 1930. – Cernăuți: Tipografia “Mercur”, 1931. – P. 22; 50. Raport despre mersul Comerțului și Industriei în circumscripția Camerei de Comerț și de Industrie Cernăuți pe anul 1935. – P. 27; 51. Raport despre mersul Comerțului și Industriei în circumscripția Camerei de Comerț și de Industrie Cernăuți pe anul 1936. – P. 25; 52. Enciclopedia României: Țara românească. – P. 595; 53. Râșcanu A. Bucovina din punct de vedere industrial. – P. 83; 54. Ibidem. – P. 85; 55. Ibidem. – P. 86; 56. ДАЧО. – Ф. 12. – Оп. 1. – Спр. 5024. – Арк. 10; 57. Râșcanu A. Bucovina din punct de vedere industrial. – P. 92; 58. Ibidem. – P. 94; 59. Raport despre mersul Comerțului și Industriei în circumscripția Camerei de Comerț și de Industrie Cernăuți pe anul 1930. – P. 22; 60. Raport despre mersul Comerțului și Industriei în circumscripția Camerei de Comerț și de Industrie Cernăuți pe anul 1933. – P. 22; 61. Raport despre mersul Comerțului și Industriei în circumscripția Camerei de Comerț și de Industrie Cernăuți pe anul 1935. – P. 27; 62. Raport despre mersul Comerțului și Industriei în circumscripția Camerei de Comerț și de Industrie Cernăuți pe anul 1936. – P. 24; 63. Enciclopedia României: Țara românească. – P. 595. 64. Râșcanu A. Bucovina din punct de vedere industrial. – P. 96; 65. Gronich I. Un album al Cernăuțului. – P. 42; 66. Râșcanu A. Bucovina din punct de vedere industrial. – P. 97; 67. ДАЧО. – Ф. 311. – Оп. 1. – Спр. 29. – Арк. 23; 69. ДАЧО. – Ф. 311. – Оп. 1. – Спр. 22. – Арк. 1, 3; 70. ДАЧО. – Ф. 311. – Оп. 1. – Спр. 13. – Арк. 1-3; 71. Râșcanu A. Bucovina din punct de vedere industrial. – P. 97; 72. Ibidem. – P. 101; 73. Ibidem. – P. 105-106; 74. ДАЧО. – Ф. 311. – Оп. 1. – Спр. 26. – Арк. 1; 75. Râșcanu A. Bucovina din punct de vedere industrial. – P. 105-106; 76. Enciclopedia României: Țara românească. – P. 595; 77. Ibidem. – P. 129; 78. Ibidem. – P. 595.

Rusnak O.

Industry Chernivtsi in the years 1918-1940

The article highlights the development of industry in the city of Chernivtsi in the period of entry of Northern Bukovina to the amalgamation with Regal Romania. The author pays considerable attention to the state of industrial branches, which existed in the city in the conditions of economy raising and “great depression” of interwar period. Research covers the problems, which are connected with the foundation of new enterprises and industrial branches.

Key words: industry, branch, factory, production, worker, economic crisis.